

מלחמת רוסיה-אוקראינה – לקחים אפשריים לצה"ל

מאת ד"ר עדו הכט

מבט מבס"א, מס' 2,189, 26 במרץ 2023

תקציר: תקציר: המלחמה באוקראינה היא דוגמה למלחמה גבוהת-עצימות בת-ימינו. ככזאת יש מספר לקחים שאפשר ללמוד – מה נדרש מצבאות המנהלים מלחמות כאלה, היכולות והמגבלות שלהם. טכנולוגיות חדשות ושיטות חדשות הוסיפו יכולות, אבל לא ביטלו את תוקפן של שיטות וטכנולוגיות ותיקות. צה"ל צריך ללמוד למוג את החדש עם הישן. המיומנות התפעולית בטכנולוגיות ובשיטות הלחימה החדשות יחד עם המיומנות התפעולית ביסודות, בטקטיקות ובטכניקות הוותיקות הן כורח.

לפני שדנים בלקחים שעל צה"ל ללמוד ממלחמת רוסיה-אוקראינה צריך לציין אזהרה – המצבים המדיניים והצבאיים של ישראל, רוסיה ואוקראינה שונים, כך שלא כל לקח על הלחימה הנוכחית באוקראינה מתאים לישראל. יתר על כן, חלק מהלקחים מתאימים כפי שהם ואחרים רלבנטיים אבל רק לאחר התאמה למצב הישראלי. מאמר זה יציין כמה מהלקחים החשובים יותר שצה"ל יכול ללמוד ממלחמת רוסיה-אוקראינה.

הציפיות

במהלך העשורים האחרונים התנהלו דיונים רבים בצבאות ובאקדמיות במערב, כמו גם בישראל, על השתנות המאפיינים של תופעת המלחמה. היו שהציעו שהשינויים הללו אינם רק התפתחותיים אלא מהפכניים ושלא רק המאפיינים של המלחמה משתנים אלא אולי אפילו עצם טבעה של תופעת המלחמה משתנה. חלק מהדיונים היו הגותיים וחלקם התבססו על ניתוח המלחמות שהתנהלו בעשור האחרון של המאה העשרים ובשני העשורים הראשונים של האלף השני. המלחמה הנמשכת מזה כשנה באוקראינה הוסיפה דלק רב לדיונים הללו.

בשלהי שנות התשעים וראשית שנות האלפיים אימץ צה"ל בהדרגה גישה קיצונית של ההשתנות המתרחשת בתופעת המלחמה ובהתאמות ההכרחיות כדי להתאים את הרכבו ואומנות המלחמה שלו להשתנות זו. מפקדיו הבכירים האמינו שמלחמות העתיד כבר לא תכלולנה תמרונים רבתיים של עוצבות גדולות מרוכזות המנהלות לחימה בעצימות גבוהה (תופעה שכונתה בטעות: "מלחמות ישנות", "מלחמות קלאסיות" או "מלחמות מסורתיות"), ותחת זאת תהיינה אך ורק מלחמות בעצימות נמוכה – האויב ישתמש באופן בלעדי בשיטות של לוחמה בלתי-סדורה (טרור וגרילה). לכן, טענו, יש לארגן מחדש ולאמן מחדש את צה"ל להתמקד בצורת מלחמה זו (אשר כונתה באותה מידה של טעות:

"המלחמות החדשות"¹. כיבוש שטח, כך נטען, אינו מועיל ואפילו משיג את התוצאה ההפוכה מזו המבוקשת – מלחמות תוכרענה בחילופי-אש מרחוק תוך תמרונים מזעריים בלבד או מבצעים של כוחות קטנים המנהלים פשיטות, מארבים וסיוורים.

יתרה מכך, טענו תומכי גישה זו, אם במקרה אויב כלשהו ינסה בכל זאת לנהל "מלחמה ישנה" נגד ישראל, הוא יובס בקלות על-ידי הטכנולוגיות החדשות של מערכות גילוי ונשק מדויק ארוך טווח. עוצבות ממוכנות התוקפות נגד יכולות חדשות אלה יושמדו במהירות ולכן כבר אינן יכולות להועיל ואפילו לא להתקיים בשדה-הקרב העתידי. נשק המבוסס על אש סטטיסטית אינו רק מיושן, אלא אפילו חסר-ערך וצה"ל צריך להפטר ממנו לחלוטין וכך גם רוב כלי הרכב המשוריינים. יכולות חדשות לא-קטלניות, כגון מבצעים התקפיים ברשת-המחשבים (לוחמת סייבר) ישבשו את תפקוד כוחות האויב ואף יפרקו אותם מנשקם וכך גם את המדינה או הארגון הלא-מדינתי העוין תוך שפיכה מזערית של דם, וכך יאלצו אותו לחדול מהתקפתו על ישראל.²

המציאות באוקראינה

המלחמה באוקראינה לא תאמה אף אחת מהציפיות הללו. שני צבאות גדולים מאוד המפעילים עוצבות ממוכנות ורגליות גדולות המגובות ביכולות אש סטטיסטית אדירות נלחמו באמצעות תמרונים התקפיים והגנתיים. הם נלחמו ועדיין נלחמים כדי לשלוט בשטח, והאבדות העצומות ששילמו לא מנעו מהם להמשיך להילחם. הלקח הראשון, ואולי החשוב ביותר ממלחמה זו, כי רוב האחרים נובעים ממנו, הוא שצורת מלחמה זו עדיין יכולה להתרחש ויש להתכונן אליה.

אפשר לטעון שמצב זה הוא תוצאה מכך ששני הצבאות מיושנים – הם לא למדו את המציאות החדשה, לא הצטיידו בטכנולוגיות החדשות ולא פיתחו תורת מלחמה ואימונים מתאימים לה ולכן הם לא דוגמה טובה למחקר על המגמות העכשוויות והעתידיות של תופעת המלחמה. זה נכון חלקית. אולם שני הצבאות הפעילו גם חלק מהטכנולוגיות החדשות (לוחמה ברשת המחשבים, מגוון רחב של כלי-טייס מוטסים מרחוק וחימוש מונחה מדויק ארוך טווח) אשר היו אמורים לגרום למהפכה במאפייני המלחמה. למרות זאת, שני הצבאות ממשיכים להפעיל ולתגבר את כוחותיהם באמצעים אשר הפכו לכאורה חסרי ערך (ארטילריה, נגמ"שים וטנקים) כדי לקיים ולתגבר את המאמץ הצבאי שלהם. המתקפה העוצמתית שהנחיתה רוסיה דרך רשת המחשבים (סייבר) השיגה רק תוצאות חלקיות אשר לא הספיקו לשתק או לשבש את תפקוד מנגנוני המדינה והצבא של אוקראינה. השימוש של צבא אוקראינה בכלי-טיס מוטסים מרחוק וטילים מתקדמים נגד-טנקים האטו את העוצבות הממוכנות הרוסיות וגרמו להן אבדות כבדות (אבל לא יותר מאשר המקובל במלחמות שהתנהלו לפני השימוש באמצעים אלה), אבל לא הצליחו לבלום אותם למרות השלומיאליות המקצועית הבולטת של הכוחות הרוסיים. בסופו של דבר הכוחות הרוסיים נבלמו עמוק בתוך אוקראינה על-ידי קרבות מגע מקרוב וריכוזי אש סטטיסטית עצומים.³ הלחימה באוקראינה כוללת מרכיבים הדומים מאוד לקרבות במלחמת העולם השנייה ואפילו במלחמת העולם הראשונה, גם אם היריבים משתמשים בטכנולוגיות תקשורת חדישות, כלי-טיס מוטסים מרחוק רבים וחימושים מונחים מתקדמים רבים בנוסף לשימוש בכמויות גדולות עוד יותר של אמצעים ישנים ו"מיושנים".

מצבה הצבאי של ישראל

אפשר לטעון שגם אם ההוגים של צה"ל טעו ברמה העולמית הכוללת, הם עדיין צודקים ברמה המקומית – אולי במקומות מסוימים עדיין יכולות להתקיים "מלחמות הסגנון הישן"

הללו והשיטות והטכנולוגיות הישנות עדיין רלבנטיות, אבל הן אינן רלבנטיות לאיומים המסוימים על מדינת ישראל אשר קובעים את הצרכים הייחודיים של צה"ל. גם טיעון זה נכון חלקית – האויבים שנלחמים נגד ישראל בשני העשורים האחרונים חסרים את היכולת לנהל לוחמה ממוכנת והלחימה שצה"ל עסוק בה ביום-יום וגם ההסלמות הסבירות ביותר בעתיד הקרוב הם אכן במאפיינים של מלחמות נמוכות עצימות. אולם, קביעה זו הייתה נכונה חלקית גם בעבר – לחימה שוטפת תמידית בעצימות נמוכה אשר הסלימה מעת לעת לעצימות בינונית או גבוהה היא השגרה של מצבה הביטחוני של ישראל מאז הקמתה. אמנם כרגע לאויבים הסבירים ביותר אין כוחות ממוכנים, אבל הם בונים כוחות צבאיים בגודל ובמתכונת שמשוגלים לנהל את מלחמה בסגנון "הישן".

נכון להיום, החזק באיבי ישראל, חזבאללה, הגדיל את צבאו, צייד אותו והכשיר אותו לנהל לחימה הגנתית סדורה בעוצמה ובצפיפות המשתווה לצבאות סדירים מדינתיים לא מעטים. הוא אף פיתח יכולת לנהל לחימה התקפית סדורה לתוך שטח ישראל ועוד ידו נטויה. בהינתן גודל מלאי הרקטות של חזבאללה, בכל התנגשות רבתי המערך נגד-רקטות המרשים מאוד של ישראל לא יוכל לספק את רמת ההגנה שסיפק מול היכולות המצומצמות בהרבה של עזה. כדי לצמצם באופן ניכר הפגזה של חזבאללה את אזרחי ישראל צה"ל יאלץ ליזום מתקפה קרקעית נרחבת בלבנון – קבוצות קטנות של כוחות-מיוחדים הפושטים על יעדים בתוך לבנון או מכווינים אש מדויקת ארוכת-טווח לא יספיקו. מתקפה רבתי זו תדרוש כוחות גדולים של צה"ל שיכבשו ויטהרו מרחבים גדולים של דרום לבנון כדי להשמיד או לגרש את צוותי שיגור הרקטות. לשם כך תידרש הבסת הכוחות ההגנתיים שהציב שם חזבאללה – כוחות גדולים בערך פי עשרה, חמושים, מאורגנים ומאומנים הרבה יותר טוב מאשר אלה שנערכו באזור זה במלחמת לבנון השנייה. לשם כך יידרש צה"ל להפעיל כוחות מצוידים ומאומנים לניהול מבצעי לחימה סדורים גדולים. אין ספק שלאש המדויקת ולכוחות-המיוחדים יהיה תפקיד חשוב במבצעים אלה, אבל הם לבדם לא יצליחו להשיג תוצאות מקיפות מספיק בזמן קצר מספיק. למרות שכוחות חזבאללה קטנים בהרבה ומצוידים בהרבה פחות נשק כבד מאשר צבאות אוקראינה ורוסיה, זירת המלחמה בלבנון קטנה מאשר אוקראינה, השטח הררי ומכוסה בצפיפות באזורים בנויים מבוצרים (רובם כפרים גדולים) לעומת השטחים המישוריים העצומים והריקים של אוקראינה, ולכן צפיפות כוחות ההגנה של חזבאללה תהיה גבוהה בהרבה מצפיפות כוחות ההגנה היריבים באוקראינה. צפיפות מערכי ההגנה של חזבאללה, הריכוז של אש נגד-אדם ואש נגד-טנקים שמערכים אלה מסוגלים לייצר יידרשו מצה"ל לנהל מבצעים התקפיים המזכירים במאפייניהם את מבצעי ההבקעה של המלחמות הגדולות בעבר – תדרשנה עוצמות אש גדולות ומרוכזות וכוחות משוריינים, אם כי גם לרגלים תהיינה משימות רבות עקב מאפייני השטח.

לסיכום, צה"ל צריך להתכונן למלחמה בעצימות גבוהה בה תופעלנה עוצבות גדולות ומרוכזות. יתר על כן, בהינתן מצבה האסטרטגי של ישראל, גם אם ממשלת ישראל והצמרת הביטחונית יעדיפו להישאר בהגנה על הקרקע ולנהל מבצע התקפי המבוסס על אש מדויקת מרחוק, יש תרחישים שלא יותירו ברירה אלא להפעיל כוחות יבשה גדולים לתוך שטח האויב כדי להביס את כוחותיו ולכבוש את שטחו – ולו באופן זמני.

לקחים אפשריים מאוקראינה ל-צה"ל

במלחמה באוקראינה בוצעו רוב המבצעים ההתקפיים על-ידי הרוסים, אם כי גם האוקראינים יזמו כמה מבצעים כאלה. כדי להפיק לקחים רלבנטיים לצה"ל, הן לקחים ישירים והן לקחים הדורשים התאמה, יש לחקור את כל המבצעים הללו על-מנת לזהות את הגורמים להצלחות ולכישלונות.

הלקח הראשון והבולט ביותר של המלחמה באוקראינה הוא הכורח של כשירות ומיומנות גבוהות של הכוחות הלוחמים בטקטיקות ובטכניקות של לחימה סדורה בעצימות גבוהה כי מלחמות כאלה עדיין יכולות להתרחש והן דורשות רשימת כישורים שונה מאשר הלחימה בעצימות נמוכה שהיא צורת הלחימה השכיחה יותר. הכישורים הדרושים הם לנהל מבצעים רב-חיליים ורב-זרועיים מתואמים היטב בדרגי הגדוד עד האוגדה נגד אויב מרוכז ולא רק נגד חוליות מפוזרות של לוחמי גרילה ומחבלים. במלחמת לבנון השנייה הציג צה"ל מיומנות נמוכה מאוד בכישורים הללו. כדי לייצר, לקיים ולתחזק כישורים אלה נדרשים: ראשית, הכרה בכך שהם דרושים; שנית, תורת לחימה הממוקדת בכישורים אלה; ושלישית, די אימונים כדי ליישם תורה זו. למרות שאחרי הכישלונות הטקטיים המביכים של צה"ל במלחמת לבנון השנייה צה"ל השתפר בכל השלושה באופן יחסי לתקופה שקדמה למלחמה זו, הרי שנראה שהוא עדיין רחוק מחזרה לרמת המיומנות שהייתה לו בעבר הרחוק יותר.

לקח אפשרי נוסף שעולה מהמלחמה באוקראינה היא שהטכנולוגיות החדשות מועילות מאוד אבל אינן נשקי-פלא שעולים מעל לחוקים הוותיקים של תופעת המלחמה: התקפות ברשת המחשבים נתקלות בהגנות ברשת המחשבים, יתירות ואמצעים שאינם תלויים במחשבים; שימוש רבתי בכלי-טיס מוטסים מרחוק נתקל באמצעים חדשים נגד כלי-טיס ובציוד לוחמה אלקטרונית חדש; חימושים מדויקים מאוד יעילים (צריכת החימושים לכל מטרה נפגעת) אבל אינם נותנים מענה לרבות מהדרישות של כוחות היבשה מהאש המסייעת להם. במילים אחרות, למרות שהצבאות היריבים באוקראינה חלשים יחסית באש מדויקת, במקרים בהם השתמשו בה הם לא הוכיחו עצמם כמשנים את כללי המשחק וכלי האש והתמרון הוותיקים הוכיחו שיש להם תכונות שלא ניתן לוותר עליהם. הלקח לצה"ל הוא שהוא רץ מהר מדי ורחוק מדי לצמצם את ציי הטנקים והארטילריה הסטטיסטית שלו (הן תותחים והן מרגמות).

הלקח השלישי הוא שבניגוד לטענות שהאיכות החדשה מבטלת את הצורך בכמות, הרי שהכמות עדיין חשובה.⁴ עוצמה קרבית אמיתית ניתנת להפטה כמכפלה של כמות באיכות והנחישות להילחם. משמעות הדבר שהקיצוץ הרבתי שערך צה"ל ביחידות המילואים של כוחות היבשה עלול להעמיד אותו במצב שהוא יגלה שאין לו די כוחות כדי לנהל מלחמה בעצימות גבוהה – במיוחד אם מלחמה זו כוללת יותר מחזית אחת ומתמשכת על-פני שבועות עד חודשים במקום ימים עד שבועות. יתר על כן, בהינתן שהטכנולוגיות החדשות יקרות מאוד וכנראה שלא ניתן לרכוש אותן כדי לצייד במלואן את כל היחידות של צה"ל גדול, ובהינתן שהטכנולוגיות הישנות הוכיחו שיש להן תכונות מועילות ואפילו חיוניות, לא באמת חיוני לצייד את כל היחידות במלואן רק בטכנולוגיות החדשות ביותר. יש טכנולוגיות חדישות שחשובות יותר מאחרות ואחרות שחשובות פחות – אם הטכנולוגיות החשובות יותר תגענה לידי כלל הכוחות (למשל, אמצעי יירוט נגד טילים נגד-טנקים לכלל צי כלי הרק"ם בדרג המסתער) הפער בביצועים הקרביים שינבע מהעדר שאר האמצעים יתגלה כהרבה פחות משמעותי מאשר נטען בעבר.

לקח חיוני הוא הצורך לייצר ולקיים עמידות ויתירות במערכת התקשורת. יחידה צבאית קיימת רק כאשר יש לה תקשורת מתפקדת ויציבה בין יחידות-המשנה המרכיבות אותה. אחרת היא בסך-הכל אוסף של חיילים וציוד עצמאיים הפועלים כל אחד כראות עיניו, הבנתו את המצב ונחישותו הקרבית. בעשורים האחרונים צה"ל עסק במחשוב הולך ומעמיק של מערכת התקשורת שלו במאמץ לייצר כוח מרושת. אם הוא יצליח טכנולוגיה זו תאיץ בסדר-גודל את המעבר של דיווחים ופקודות, תייצר תגובות מהירות בתמרון או באש לכל מצב חדש או מטרה חדשה. אולם, טכנולוגיה זו גם פגיעה יותר להתקפות אלקטרוניות וממוחשבות וגם הרבה פחות ניידת. מערכת הפיקוד והשליטה האוקראינית שובשה על-ידי התקפה ממוחשבת רוסית כבר ביום הראשון של המלחמה, אולם

האוקראינים התכוננו למצב זה על-ידי שימור המערכות הישנות (וחלקן ממש מיושנות – כמו מערך של שליחים על אופנועים) שהן פחות פגיעות להפרעות מסוג זה ולכן צבאם המשיך לתפקד היטב גם אם ביעילות מופחתת.

הלקחים המוצגים לעיל אינם ממצים את כל רשימת הלקחים שאפשר לדלות מהמלחמה באוקראינה ולהתאימם למצב של ישראל, אבל הם כנראה החשובים ביותר וכל אחד מהם הוא כותרת לרשימת תת-לקחים הדרושים כדי ליישמו.

ד"ר עדו הכט הינו חוקר בכיר במרכז בס"א. הוא מרצה על הגות צבאית והיסטוריה צבאית באוניברסיטת בר-אילן ובמגוון קורסי הכשרת קצונה בכירה בצה"ל.

---

¹ כל עיון מעמיק בתולדות המלחמות יגלה שהרוב המוחלט של המלחמות מאז ומעולם היו בעצימות נמוכה. "המלחמות החדשות" כביכול הן למעשה צורת המלחמה הוותיקה והנפוצה ביותר מאז שבני-אדם החלו להילחם זה בזה.

² לפי הנתונים הגלויים שהתפרסמו במהלך שני העשורים האחרונים צה"ל סגר מספר גדול של עוצבות והוציא מהשרות את רוב הטנקים וקני-הארטילריה שלו.

³ כפי שאמר קצין בכיר אוקראיני אחד: "הטילים נגד-טנקים האטו את הרוסים, אבל מה שהרג אותם הייתה הארטילריה שלנו. היא זו ששברה את יחידותיהם."

⁴ אגב, טענה זו, שבזכות טכנולוגיה חדשה כזו או אחרת אפשר לצמצם את גודל הצבאות, חזרה כמעט כל פעם בהיסטוריה שבה נכנס לשימוש אמצעי חדש – ובכל פעם הטענה התבדתה.